

Pierre
Hadot

Co je antická
filosofie?

VYŠEHRA D

Cet ouvrage a bénéficié du soutien du Programmes d'aide
à la publication de l'Institut français.

Tato kniha vychází za příspěvní programu na podporu
publikační činnosti Francouzského institutu.

**INSTITUT
FRANÇAIS**
PRAGUE

Pierre Hadot
Qu'est-ce que la philosophie antique?

Copyright © Éditions Gallimard, 1995
Translation © Magdalena Křížová, 2017

ISBN 978-80-7429-680-2

Obsah

Předmluva	13

I. Platónská definice „filosofa“ a co jí předcházelo

1. Filosofie před filosofií	23
<i>Historia prvních řeckých myslitelů / 23 Paideia / 25 Sofisté 5. století / 26</i>	
2. Vznik pojmu „filosofovat“	29
<i>Hérototovo svědectví / 29 Pěstování filosofie – chlouba Athén / 30 Pojem sofia / 31</i>	
3. Postava Sókrata	37
<i>Postava Sókrata / 37 Sókratovská nevědomost a kritika sofistického vědění / 39 Apel „jednotlivce“ na „jednotlivce“ / 44 Sókratovo vědění: absolutní hodnota morální intence / 47 Péče o sebe a péče o druhé / 51</i>	
4. Definice filosofa v Platónově <i>Symposiu</i>	54
<i>Platónův <i>Symposion</i> / 54 Erós, Sókratés a filosof / 56 Isokratés / 64</i>	

II. Filosofie jako způsob života

5. Platón a Akademie	69
<i>Filosofie jako způsob života v Platónově Akademii / 69 Platónův filosofický diskurs / 85</i>	
6. Aristotelés a jeho škola	91
<i>„Teoretický“ způsob života / 91 Různé úrovně „teoretického“ života / 96 Meze filosofického diskursu / 101</i>	

7. Helénistické školy	106
Obecná charakteristika / 106 Kynismus / 123 Pyrrhón / 126 Epikureismus / 129 Stoicismus / 143 Aristotelismus / 157 Platónská Akademie / 158 Skepticismus / 161	
8. Filosofické školy doby císařské	165
Obecné charakteristiky / 165 Plótinus a Porfyrios / 176 Pozdní novoplatonismus a <i>theúrgia</i> / 188	
9. Filosofie a filosofický diskurs	192
Filosofie a ambivalentní povaha filosofického diskursu / 192 Duchovní cvičení / 199 Mudrc / 243 Závěr / 254	

III. Přerušení a návaznost. Středověk a novověk

10. Křesťanství jako zjevená filosofie	259
Křesťanství prohlašující se za filosofii / 259 Křesťanství a antická filosofie / 270	
11. Odklon od antického pojetí filosofie a návraty k němu ...	276
Ještě jednou ke křesťanství a filosofii / 276 Filosofie jako služka teologie / 277 Mistři rozumu / 281 Setrvačnost chápání filosofie jako způsobu života / 284	
12. Otázky a perspektivy	296
Chronologie	308
Rejstřík	316

Jestli všechno půjde dobře, nadejde čas, kdy budeme pro své mravně-rozumové ponaučení sahat raději ke „Vzpomínkám na Sókrata“ než k bibli a kdy Montaigne anebo Horatius nám budou vítanými vůdci a ukazateli cesty k porozumění tomu nejprostšímu a nejstálejšímu mudrci-prostředkovateli, Sókratovi.

Nietzsche (přeložila V. Koubová)

Staří řečtí filosofové jako Epikúros, Zénón, Sókratés a další byli ideji filosofa věrní více než naši současníci.

Kdy začneš konečně žít ctnostně? ptá se Platón starce, který mu pověděl, že si chodí vyslechnout přednášky o ctnosti. – Nestačí jen spekulovat, nýbrž je třeba i důkladně přemýšlet o tom, jak myšlenky účinně uvést v život. Dnes však je každý, kdo žije v souladu se svým učením, pokládán za snílka.

Kant

Poznání se rodí z touhy.

Plótinus

Měli bychom se tázat: Jaká úloha náleží v obci filosofovi? Jistě úloha sochaře lidí.

Simplikios

Výsledky všech těchto škol a jejich experimentů nám náleží coby legitimní vlastnictví a my rádi přijmeme za své stoické ponaučení s odůvodněním, že jsme předtím měli užitek z návodů epikurejských.

Nietzsche

Důležitější než znát pravdu je chtít dobro.

Petrarca

Nikdo nepůsobí všem lidem větší škodu než ti, kteří se naučili filosofii jako nějaké prodejné umění.

Seneca (přeložil V. Bahník)

Lidé si Platóna a Aristotela nepředstavují jinak než v rozložitých profesorských talárech. Byli to však opravdoví muži a nelišili se od ostatních, smáli se s přáteli, a když je bavilo pustit se do svých *Zákonů* a svých *Politik*, dělali to pro kratochvíli. Byla to nejméně filosofická a nejméně vážná část jejich života. Nejfilosofičtější bylo žít prostě a pokojně.

Pascal (přeložil M. Žilina)

Baví-li tě filosofické zásady, jen si sed', sám si je v duchu omílej, ale nikdy si neříkej „filosof“, ani nikomu jinému nedovoluj, aby tě tak nazýval.

Epiktétos (přeložil R. Kuthan)

Za nynějších časů máme profesory filosofie, ne však filosofy.

Thoreau (přeložil J. Schwartz)

Bez ctnosti je Bůh pouhým slovem.

Plótinus

„Dnes jsem neudělal nic.“ – Cože? Cožpak jste nežil? To je přece netoliko prazákladní, ale i nejznamenitější ze všech vašich zaměstnání.

Montaigne (přeložil V. Černý)

Předmluva

Jen zřídka kdy bývá promyšlena otázka, co je to filosofie.¹ Je velmi obtížné filosofii nějak definovat. Studenti filosofie musí především znát různé *filosofie* v množném čísle. Na univerzitních přednáškách se seznámí pravděpodobně s Platónem, Aristotelem, Epikúrem, stoiky a Plótinem a po „temném“ období středověku, které bývá ve studijních plánech ke všemu často vynecháno úplně, ještě i s Descartem, Malebranchem, Spinozou, Leibnizem, Kantem, Hegelem, Fichtem, Schellingem, Bergsonem a několika současnými filosofoy. Ke zkoušce pak musí předložit seminární práci, v níž mají prokázat, že se orientují v problémech souvisejících s teorií toho či onoho autora. Jindy má seminární práce doložit, že je student schopný uvažovat nad otázkou, která je pokládána za „filosofickou“ proto, že se jí zabývali filosofové dřívější či soušní. Na tom by samo o sobě nebylo nic špatného. Zdá se, že představu o tom, co je to filosofie, získáme skutečně právě studiem různých filosofii. Avšak dějiny „filosofie“ nejsou totéž co dějiny „filosofií“, pakliže „filosofiemi“ míníme teoretický diskurs a myšlenkové systémy jednotlivých filosofů. Vedle těchto dějin lze totiž zkoumat také filosofické jednání a filosofický způsob života.

¹ Uvedme alespoň práci G. Deleuze a F. Guattariho, *Que est-ce que la philosophie?*, Paris 1991 [česky *Co je filosofie?*, Praha 2001, překl. M. Petříček], která je však svým zaměřením a metodou vzdálena této naší knize, a dále nevelkou knížku Alexise Philonenka *Qu'est-ce que la philosophie? Kant et Fichte*, Paris 1991, která velmi zajímavým způsobem zkoumá problematiku podstaty filosofie ve spisech Kanta a Fichteho. Za povšimnutí stojí soubor statí o různých definicích filosofie od antiky až po současnost, který nalezneme v encyklopedii *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, sv. 7 (P–Q), Basilej 1989, sl. 572–927.

Tato kniha si klade za cíl popsat v obecných rysech historický a myšlenkový fenomén antické filosofie. Čtenář se teď může ptát: proč se omezovat jen na antickou filosofii, která je pro nás tak odlehklá a vzdálená? Na to mu mohu nabídnout hned několik odpovědí. Především je to oblast, v níž jsem snad získal jistý odborný rozhled a erudici. Dále jak prohlásil Aristotelés, pokud chceme věcem porozumět, musíme je pozorovat, jak vznikají a vyvíjejí se,² uchopit je v okamžiku jejich zrodu. Mluvíme-li nyní o „filosofii“, je to jen díky tomu, že Řekové vynalezli výraz *filosofia*, který znamená „lásku k moudrosti“, a díky tomu, že tradici řecké *filosofia* převzal středověk a odtud později novověk. Naší snahou tedy bude uchopit tento jev v jeho počátcích a přitom mít stále na paměti, že filosofie je historický fenomén, který započal v určité době a až do současnosti prošel jistým vývojem.

Rád bych v této knize poukázal na zásadní rozpor mezi antickým chápáním *filosofia* a tím, jak pojem filosofie vnímáme obvykle dnes my, nebo přinejmenším, jakou představu o něm získávají studenti během systematického školního vzdělávání. Ti nabývají dojmu, že všichni filosofové, o nichž se učí, usilovali jeden po druhém o to zkonstruovat nový, zcela originální abstraktní systém, nabízející určitý výklad světa – anebo v případě současných filosofů se přinejmenším snažili přijít s novým konceptem jazyka. Z těchto teorií, které bychom mohli nazvat „obecnou filosofií“, pak téměř ve všech systémech vyplývá i určité etické učení či kritika morálky, jež vyvozuje z obecných principů jisté důsledky pro jednotlivce i pro společnost a vybízí tak k určité životní volbě, k jistému způsobu jednání. Otázka, zda se tato životní volba ukáže jako správná, je ovšem naprosto podružná a nijak nevstupuje do perspektivy filosofického uvažování.

Domnívám se, že taková představa je v souvislosti s antickou filosofií zcela zavádějící. Jistě nikdo nezpochybňuje mimořádnou schopnost antických filosofů rozvíjet teoretické úvahy o nanejvýš subtilních otázkách teorie poznání, logiky či přírodních věd. Tato teoretická aktivita však musí být zasazena do poněkud

² Aristotelés, *Politika*, I, 2, 1252a24.

jiné perspektivy než té, která odpovídá běžně rozšířené představě o podstatě filosofie. Tak především otázka volby způsobu života se přinejmenším od dob Sókratových nevynořuje až v závěru filosofické aktivity jako jakýsi druhořadý přívěsek, nýbrž právě naopak u samého jejího počátku, kde má své místo ve složité interakci mezi kritickou reakcí na jiné existenciální postoje, obecnou vizí jistého způsobu života a pohledu na svět a konečně samotnou svobodnou volbou; tato životní volba pak do jisté míry předurčuje filosofickou nauku a způsob jejího šíření. Filosofický diskurs tedy začíná u životního rozhodnutí či u existenciální volby, nikoli naopak. Dále pak není toto rozhodnutí či existenciální volba nikdy učiněno izolovaně od společenství: žádná filosofie ani žádný filosof nestojí osamoceně mimo komunitu, mimo pospolitost, jinak řečeno mimo filosofickou „školu“, a filosofická škola znamená především právě tuto volbu určitého způsobu života, existenciální rozhodnutí, které požaduje od jednotlivce zásadní životní změnu, bytostnou transformaci, a v posledku je vyjádřením touhy žít a pobývat ve světě určitým způsobem. Tato existenciální volba pak s sebou nese určité chápání světa, takže úkolem filosofického diskursu je objasnit a racionálně podepřít jak tuto existenciální volbu, tak i příslušnou představu o světě. Teoretický filosofický diskurs se tedy rodí z této počáteční existenciální volby a opět se k ní navrácí, když silou své logiky a přesvědčivosti a snahou zapůsobit na protivníka v debatě přiměje své mistry i žáky k tomu, aby skutečně žili v souladu se svou prvotní existenciální volbou, či je tento diskurs v některých případech dokonce uskutečněním daného životního ideálu.

Chci tedy říci, že filosofický diskurs musí být pokaždé nahlížen perspektivou životní cesty, jejímž je současně prostředkem i výrazem, a tudíž že filosofie je v prvé řadě určitým způsobem života, který je však vždy úzce spjat s filosofickým diskursem. Jedním ze základních témat této knihy bude rozdíl mezi filosofií a moudrostí. Filosofie je pouhým cvičením, průpravou k moudrosti. Neklademe tu proti sobě na jedné straně filosofii coby teoretický filosofický diskurs a na druhé straně moudrost coby mlčenlivý způsob života, k němuž dospějeme v okamžiku, kdy teoretický

diskurs dosáhne svého cíle a vrcholu; toto schéma má na mysli É. Weil,³ když píše:

Filosof není „moudrý“: nemá moudrost (a sám není moudrosti); filosof mluví, a přestože jeho diskurs nemá jiný cíl než popřít sebe sama, nepřestane mluvit až do chvíle, kdy dospěje až na konec, a mluví dál, když pak už překročí tyto okamžiky dokonalosti, k nimž dospěl.

Sledujeme zde obdobnou situaci jako ve Wittgensteinově *Logicko-filosofickém traktátu*, kde filosofický diskurs překonává nakonec sebe sama a ústí do mlčenlivé moudrosti.⁴ Antická filosofie naproti tomu sice už od Platónova *Symposia* připouští, že filosof není mudrc, ovšem nechápe se jako čistý diskurs, který skončí v okamžiku, kdy se zjeví moudrost. Je současně a nedílně jak diskursem, tak i způsobem života, diskursem a způsobem života směřujícím k moudrosti, třebaže jí nikdy nedosáhne. Je však také pravda, že Platónovo, Aristotelovo či Plótinovo myšlení se zastavuje na prahu zkušenosti, která sice není moudrostí, ale dává ji tušit.

Stejně tak není správné klást do protikladu život a filosofický diskurs, jako kdyby šlo o vztah obdobný poměru teorie a praxe. Diskurs může mít svou praktickou stránku, protože se snaží zapůsobit na posluchače či čtenáře. Stejně tak způsob života může být nikoli snad teoretický, ale na teorii soustředěný, totiž kontemplativní.

Měl bych také hned na úvod vyjasnit pojmy, jichž zde užívám. Pod slovem „diskurs“ mám na mysli „diskursivní uvažování“ ve filosofickém smyslu, vyjádřené formou psanou či ústní, nikoli v dnes běžně rozšířeném smyslu „způsobu řeči, v němž se projevuje jistý postoj“ (například „rasistický diskurs“). Současně také odmítám přistoupit na ztotožnění jazyka a kognitivní funkce. V této souvislosti bych rád citoval výstižná slova Jacquesa Ruffiého:⁵

³ É. Weil, *Logique de la philosophie*, Paris 1950, s. 13.

⁴ K tomuto srov. Gottfried Gabriel, „La logique comme littérature? De la signification de la forme littéraire chez Wittgenstein“, *Le Nouveau Commerce*, 82–83, 1992, s. 84.

⁵ J. Ruffié, *De la biologie à la culture*, Paris 1976, s. 357.

Ve skutečnosti můžeme myslet a poznávat právě tak dobře i bez jazyka, možná dokonce i lépe. Myšlení se pozná podle schopnosti definovat racionální jednání, podle způsobilosti myšlenkové reprezentace a abstrakce. Zvíře (schopné rozpoznat tvar trojúhelníku anebo jisté kombinace předmětů) myslí, stejně jako myslí i malé dítě, které ještě neumí mluvit, anebo hluchoněmý člověk, jemuž se nedostalo vzdělání [...] Klinické studie dokazují, že mezi vývojem řeči a vývojem inteligence není vzájemný vztah: člověk chabého intelektu může umět mluvit, naopak člověk postižený afázií může být vysoce inteligentní [...] U normálního člověka se občas zdá, že jeho schopnost uvažování je do jisté míry utlumena jeho vyjadřovacími schopnostmi. Velké objevy byly zjevně učiněny nezávisle na řeči, vznikly na základě schémat (patterns) vytvořených v mozku.

Zdůrazňuji tento moment proto, že se v naší knize několikrát setkáme se situacemi, kdy dále probíhá filosofická aktivita, ačkoli diskurs už tuto aktivitu nedokáže postihnout.

Nebylo by správné klást proti sobě filosofii jakožto způsob života na straně jedné a filosofický diskurs, ležící kdesi odděleně mimo samotnou filosofii, na straně druhé. Naopak bych chtěl ukázat, že filosofický diskurs tvoří nedílnou součást určitého způsobu života. Současně je však třeba si uvědomit, že filosofova volba jistého způsobu života má na jeho diskurs určující vliv. Čímž se opět dostáváme k původnímu tvrzení, že různé podoby filosofického diskursu nelze pojímat tak, jako by existovaly samy o sobě a pro sebe, a studovat jejich strukturu nezávisle na filosofovi, jenž je rozvinul. Cožpak je možné oddělit Sókratův diskurs od jeho života a smrti?

Na následujících stránkách se mnohokrát setkáme s pojmem „duchovní cvičení“.⁶ Tímto výrazem míním různé praktiky charakteru tělesného, jako je například stravovací režim, řádu diskursivního, jako je dialog či rozvažování, anebo řádu intuitivního, jako je kontemplace, jejichž společným cílem je dosáhnout vnitřní proměny toho, kdo se jim věnuje. I sám diskurs filosofického učitele či mistra mohl být formou duchovního cvičení, pokud byl podán

⁶ J.-P. Vernant rovněž používá tento výraz v knize *Mythe et pensée chez les Grecs*, I, Paris 1971, s. 96.

způsobem, jenž mohl posluchači, čtenáři či partnerovi v rozhovoru napomoci v jeho spirituálním vývoji a vnitřní proměně.

Náš výklad bude postupovat ve třech krocích. Nejprve se vydáme po stopách prvních výskytů pojmu *filosofia* a pokusíme se porozumět smyslu filosofické definice tohoto slova v Platónově *Symposiu*, kde je filosofie popsána jako touha po moudrosti. Posléze se pokusíme charakterizovat různé filosofické školy v antice z hlediska způsobu života, který propagují, což nám v závěru umožní prozkoumat společné rysy mezi jednotlivými školami. Nakonec ve třetí části nabídneme vysvětlení, nakolik a proč začala být od středověku filosofie chápána jako čistě teoretická disciplína. V samém závěru si pak položíme otázku, zdali je možné se k antickému ideálu filosofie vrátit. Svůj výklad podepřeme hojnými citacemi ze starších filosofických textů, což podle mého názoru může být ku prospěchu studentům, kteří nemají vždy přístup k pramenům.

Úvahy, které zde předkládám čtenáři, jsou výsledkem dlouhého studia věnovaného antické filosofii a antickým filosofům. Během této mnohaleté práce mě ovlivnily zejména dvě knihy. Především jde o studii s názvem *Seelenführung* („Vedení duší“) Paula Rabbowa,⁷ vydanou v roce 1954, která představuje různé podoby těchto praktik u epikurejců a u stoiků a navíc má tu zásluhu, že poukazuje na spojitost antické a křesťanské spirituality, ačkoli se přitom možná příliš výlučně soustřeďuje na rétorické aspekty duchovních cvičení. Dále se pak jedná o práci mé ženy, která ještě v době, než jsme se poznali, napsala knihu o Senekovi a o řecko-římské tradici vedení duší,⁸ v níž zasadila filosofické dílo tohoto stoického myslitele do obecné perspektivy antické filosofie.

Měl jsem to štěstí setkat se osobně se dvěma filozofy, kteří se každý z jiného úhlu a nezávisle na mně zajímali o tutéž problematiku:

⁷ P. Rabbow, *Seelenführung. Methodik der Exerzitien in der Antike*, München 1954.

⁸ Ilsetraut Hadot, *Seneca und die griechisch-römische Tradition der Seelenleitung*, Berlin 1969 (předloženo jako doktorská disertační práce v roce 1965, publikováno beze změn až s několikaletým zpožděním).

můj zesnulý přítel André-Jean Voelke,⁹ jehož studie o filosofii coby terapii duše byly nedávno publikovány knižně, a můj polský kolega Juliusz Domański,¹⁰ jehož práce věnovaná pojetí filosofie ve středověku a v renesanci má vyjít v nejbližší době; ukazuje zde, jakým způsobem bylo ve středověku antické chápání filosofie částečně zastřeno a jak bylo v renesanci opět oživeno například v díle Petrarky anebo Erasma Rotterdamského. Domnívám se také, že moje studie s názvem „Duchovní cvičení a antická filosofie“ (*Exercices spirituels et philosophie antique*), vydaná v roce 1977, ovlivnila Michela Foucalta a jeho myšlenku „sebekultivace“ (*culture de soi*).¹¹ Otázce toho, v čem se naše pohledy protínají a kde se naopak rozcházejí, se věnuji na jiném místě.¹²

Rád bych na tomto místě z celého srdce poděkoval Ériku Vignemu, který mi vnukl myšlenku k napsání této knihy, radil mi s jejím uspořádáním a měl se mnou příkladnou trpělivost. Má přítelkyně a kolegyně Roberte Hamayonová mi prostřednictvím svých prací i osobních konzultací pomohla rozptýlit mnohé spletité nejasnosti týkající se šamanismu. Nechť i ona přijme mé hluboké díky. Vřelé poděkování náleží také a především Sylvii Simonové, stejně jako Gwenaëlle Aubryové, Jeannie Carlierové a Ilsetraut Hadotové, které si přečetly rukopis této knihy a pomohly mi odstranit, nakolik je to možné, nepřesnosti a omyly.

⁹ A.-J. Voelke, *La philosophie comme thérapie de l'âme*, Fribourg – Paris 1993.

¹⁰ J. Domański, *La philosophie, théorie ou mode de vie. Les controverses du Moyen Âge et du début de la Renaissance*, předmluva P. Hadot, Fribourg – Paris [vyšlo v roce 1996].

¹¹ M. Foucault, *Le Souci de soi*, Paris 1984, s. 57.

¹² P. Hadot, „Réflexions sur la notion de culture de soi“, *Michel Foucault philosophe. Rencontre internationale, Paris 9, 10, 11 janvier 1988*, Paris 1989, s. 261–269.

2. Vznik pojmu „filosofovat“

Hérodotovo svědectví

Je téměř jisté, že předsókratovští myslitelé 7. a 6. století př. n. l. jako Xenofanés nebo Parmenidés, a přes několik dosti pochybných svědectví zřejmě ani Pythagoras²⁶ anebo Hérakleitos²⁷, neznali adjektivum *filosofos* ani sloveso *filosofein*, natož pak substantivum *filosofia*. Poprvé se tyto výrazy objevují se vší pravděpodobností až v 5. století, v onom „století Periklově“, kdy Athény zazářily nad ostatní města jak svou politickou převahou, tak i intelektuálním vlivem, v době Sofokla, Euripida a sofistů, v období, kdy také historik Hérodotos, původem z Malé Asie, zavítal během svých četných cest i do tohoto věhlasného města a na čas se zde usadil. Zřejmě právě v jeho díle se také setkáváme poprvé se zmínkou o „filosofické“ činnosti. Hérodotos líčí pověst o setkání athénskému zákonodárci Solónovi (7.–6. stol.), jednoho z takzvaných „sedmi mudrců“, s Kroisem, králem Lýdie. Tento vladař, hrdý na svou moc a bohatství, se obrací k Solónovi těmito slovy:²⁸

²⁶ Názory na tuto otázku se rozcházejí, viz k tomu: R. Joly, *Le thème philosophique des genres de vie dans l'Antiquité classique*, Bruxelles 1956; W. Burkert, „Platon oder Pythagoras? Zum Ursprung des Wortes ‚Philosophie‘“, *Hermes*, 88, 1960, s. 159–177; C. J. de Vogel, *Pythagoras and Early Pythagoreanism*, Assen 1966, s. 15 a 96–102. Spolu s W. Burkertem se domnívám, že anekdota vyprávěná Hérakleitem Pontským (srov. Diogenés Laertios, I, 12; Cicero, *Tuskulské hovory*, V, 8; Iamblichos, *Peri tú Pythagorikú bíú* [*De vita pythagorica*], 58) je projekcí platónského pojmu *filosofia* do postavy Pythagory.

²⁷ Hérakleitos, zlomek B 35, Dumont, s. 134, a poznámka J.-P. Dumonta na s. 1236, kde vyjadřuje své pochyby o autenticitě výrazu „filosof“; podobně viz Diels-Kranz, *Die Vorsokratiker*, I, Dublin – Zürich 1969, s. 159.

²⁸ Hérodotos, *Dějiny*, I, 30 [překl. J. Šonka, Praha 2004, s. 31].

Cizinci athénský, došly k nám o tobě mnohé zprávy, o tvé moudrosti (sofiés) a o tvých cestách, že jsi z lásky k moudrosti (filosofoén) prošel velký kus světa, abys ho viděl.

Citovaný úryvek dává tušit, jak byla v této době chápána slova „moudrost“ a „filosofie“. Cesty, které Solón podniknul, měly za cíl především poznání, šlo o to shromáždit bohaté zkušenosti o světě a o lidech, spatřit různé kraje a mravy. Připomeňme si, že předsokratovští myslitelé patrně nazývali svou intelektuální aktivitu výrazem *historia*, tedy „zkoumání“.²⁹ Takto nabytá zkušenost může učinit toho, kdo ji získal, dobrým soudcem lidského života. Proto se Kroisos Solóna ptá, kdo je podle jeho názoru z lidí nejšťastnější. Solónova odpověď zní, že nelze nikoho nazývat šťastným, dokud nevíme, jak jeho život skončí.

Hérodotos nám tedy dokládá existenci slova, které v jeho době už zřejmě přicházelo do módy, nebo se přinejmenším mělo stát oblíbeným v Athénách 5. století, kdy zde vrcholí demokracie i hnutí sofistů. Obecně platí, že od Homérových dob se složené výrazy začínající na *filo-* užívají pro člověka, který nachází potěšení, zájem a smysl života v tom, že se věnuje určité činnosti: tak například *filo-posia* označuje náruživou zálibu v pití, *filo-timia* touhu po hromadění poct a *filo-sofia* pak vyjadřuje zájem o moudrost, *sofia*.³⁰

Pěstování filosofie – chlouba Athén

Athéňané 5. století byli na tento rozkvět intelektuálního života, na tento zájem o vědu a vzdělání ve své obci náležitě hrdí. V pohřební řeči, kterou nechává Thúkydídés pronést Perikla nad hroby prvních padlých v peloponnéské válce, velebí tento státník athénský způsob života následovně: „My totiž milujeme krásu, ale s mírou,

²⁹ Srov. výše, s. 24; pokud Hérakleitos opravdu hovořil ve zlomku B 35 (viz s. 29, pozn. 27) o filosofech, stojí za povšimnutí, že zde spojuje filosofii a zkoumání (*historia*).

³⁰ K výrazu *filosofos* viz též E. A. Havelock, *Preface to Plato*, Cambridge, Mass., 1963, s. 280–283; W. Burkert, „Platon oder Pythagoras?...“, s. 172.

a milujeme vědění, ale bez změkčilosti.“³¹ Obě slovesa zde použítá jsou složeniny s předponou *filo-*: *filokalein* a *filosofoein*. Poznamenejme na okraj, že právě v těchto slovech je nepřímě vyjádřen triumf demokracie. Zdatnost (*areté*) už není výsadou lidí výjimečných či urozených, nýbrž mohou jí dosáhnout všichni občané, pakliže milují krásu či se oddávají lásce k moudrosti (*sofia*). Obdobný motiv zaznívá na počátku 4. století v *Panegyriku* řečníka Isokrata: Athény objevily pro svět filosofii.³²

Filosofická aktivita v sobě zahrnuje vše, co se vztahuje k intelektuální kultuře a všeobecnému vzdělání: patří sem spekulace předsókratovských myslitelů, vznikající přírodní vědy, teorie jazyka, rétorické techniky, umění přesvědčovat. Někdy se vztahuje konkrétněji k umění argumentace, máme-li soudit podle jedné zmínky v *Chvále Heleny* sofisty Gorgii. Helena podle jeho mínění nebyla za svůj čin zodpovědná, neboť jednala buďto z vůle bohů, anebo protože byla „násilím uchváćena, nebo slovy přemluvena, nebo láskou přemožena“. Gorgias zde pak rozlišuje tři druhy přesvědčovací řeči, z nichž jedna podle jeho slov spočívá ve „slovních pŕtkách filosofů“. ³³ Na mysli má jistě veřejná debatní klání, při nichž se sofisté snažili blýsknout svým talentem a vystupovali proti sobě s proslovy na různé náměty, které se netýkaly žádně soudní rozepře ani politických otázek, nýbrž souvisely s obecným kulturním povědomím.

Pojem *sofia*

Výrazy *filo-sofos* a *filo-sofoein* v sobě obsahují další pojem, totiž *sofia*. Je však nutno zdůraznit, že v tomto období ještě neexistuje pro tento výraz filosofická definice.

³¹ Thúkydídés, *Dějiny peloponněské války*, II, 40, 1 [překl. V. Bahník, Praha 1977, s. 123].

³² Isokratés, *Panegyrikos*, § 47.

³³ Gorgias, *Chvála Heleny*, 6 a 13 [překl. B. Borecký, in: *Antická próza V. Tribuni výmluvnosti*, Praha 1974, s. 10n].

U termínu *sofia* novodobí interpreti zpravidla váhají, zdali ho chápat spíše jako poznání, anebo jako moudrost. Máme si pod výrazem *sofos* představit toho, kdo má obsáhlé znalosti, mnoho věcí spatřil na vlastní oči, zcestoval velký kus světa a získal široké encyklopedické vzdělání, anebo spíše toho, kdo si ví rady se životem a dosáhl v životě štěstí? Tak jako toho budeme svědky ještě mnohokrát, i zde se ukazuje, že se tato dvě pojetí zdaleka nevyklučují: opravdové poznání je ve skutečnosti praktickou moudrostí, a praktická moudrost je poznáním toho, co znamená činit dobro.

Už od homérských dob se slova *sofos* a *sofia* užívala v nejrůznějších souvislostech a vztahovala se k činnostem či vlastnostem, které na první pohled nemají s „filosofy“ nic společného.³⁴ V *Iliadě* Homér hovoří o tesaři, který je díky Athéniným radám obeznámen s veškerou *sofia*, praktickou znalostí svého řemesla.³⁵ Podobně v homérském hymnu *Na Herma* básník nejprve vypravuje o vynálezu lyry a poté dodává, že později bůh sám utvořil nástroj, který náleží k jiné *sofia*, než je umění hry na lyru, totiž syringu.³⁶ Výraz je tu tedy použit ve smyslu umění, praktické znalosti hry na hudební nástroj.

Máme-li soudit z uvedených dvou příkladů, můžeme si položit legitimní otázku, zdali výraz *sofia* v případě stavitele lodí i hudebníka neznamena pokaždé především praktickou dovednost, v níž platí určitý řád a pravidla³⁷ a která je prostřednictvím výuky předávána z mistra na žáka, avšak současně je v ní zapotřebí boží pomoci, přízně boha, jenž zasvěcuje umělce či řemeslníka do tajů tvůrčí činnosti a stojí při něm, když provozuje své umění.

Podobně užívá výrazu *sofié* také v 7. století př. n. l. Solón,³⁸ když jím označuje poetické umění, které je výsledkem dlouhého cviku a současně i inspirace Múz. Nejzřetelněji se však tato moc

³⁴ B. Gladigow, *Sophia und Kosmos*, Hildesheim 1965; G. B. Kerferd, „The Image of the Wise Man in Greece in the Period before Plato“, *Images of Man*, Mélanges Verbeke, Louvain 1976, s. 18–28.

³⁵ *Ílias*, XV, 411.

³⁶ *Homérské hymny*, hymnus *Na Herma*, I, 511.

³⁷ J. Bollack, „Une histoire de *sophiè*“ (recenze knihy Gladigowovy, cit. výše, pozn. 34), *Revue des études grecques*, 81, 1968, s. 551.

³⁸ Solón, *Elegie*, I, 52.

básnického slova, které umělci vnuknou Múzy a které dává smysl událostem lidského žití, ukazuje u Hésioda na počátku 7. století. Výraz *sofia* se tu sice neobjevuje, o to výstižněji je tu ovšem vyjádřena sama podstata básnické moudrosti. Toto svědectví je pozoruhodné také proto, že se tu srovnává *sofia* básnická a královská.³⁹ Moudrého krále inspirují Múzy, které nechávají kanout na rty a jazyk toho, koho si vyvolily, líbeznou rosou, sladký med:

*...i vzhlíží
k němu veškerý lid, jak nalézá právo a ortel
vynáší spravedlivý; on hovoří, aniž se zmýlí,
ba i veliký svár on dovede urovnat rychle.*

Stejně tak ovšem dokáží zasáhnout a proměnit lidské srdce i slova básníkovy:

*Neboť má-li kdo žal a čerstvě zjitřenou duši,
že mu až hořem usychá srdce, a najednou pěvec,
služebník Múz, začne o slavných lidech a starých časech
zpívat hymnus, i o Olympanech, blažených božích,
rázem zapomene ten smutný a veškerou žalost
pustí z mysli; tak rychle ho promění dary těch bohůň.*

Zde se již objevuje myšlenka, která zůstane podstatná pro celou antiku, že totiž řeč má zvláštní schopnost vést a usměřňovat duši (*psychagógia*) a že ovládnutí slova má v tomto směru prvořadý význam.⁴⁰ Jde přitom o dva různé, na pohled velmi odlišné rejstříky řeči – jednou je to řeč při soudních a politických debatách, kdy králové rozsuzují spory a usmiřují znesvářené strany, a podruhé básnický zpěv, kdy básníci svým zpěvem proměňují srdce člověka. Mnemosyné, matka Múz, skýtá „úlevu ve starostech a v strastech zapomenutí“.⁴¹ V těchto verších můžeme současně zahlédnout

³⁹ Hésiodos, *Zrození bohů*, 80–103 [překl. J. Nováková, in: Hésiodos, *Železný věk*, Praha 1976, s. 46].

⁴⁰ Srov. G. Romeyer-Dherbey, *Les Sophistes*, s. 45–49; P. Lain Entralgo, *The Therapy of the Word in Classical Antiquity*, New Haven 1970 (recenze F. Kudlien, in: *Gnomon*, 1973, s. 410–412).

⁴¹ Hésiodos, *Zrození bohů*, 55 [překl. J. Nováková, cit. překl., s. 45].

náznak budoucích filosofických duchovních cvičení, ať už diskursivních, anebo kontemplativních. Neboť Múzy pomáhají zapomenout na trápení nejen prostřednictvím krásy svého zpěvu a příběhů, které vyprávějí, ale i tím, že zprostředkovávají básníkovi a jeho posluchačům určitou vizi světa a kosmu. Jestliže Múzy „Diovi otci pějí a mohutnou mysl mu uvnitř Olympu baví“,⁴² pak je to proto, že opěvují a zpřítomňují před jeho zraky to, „co jest, co bude, co bývalo dříve“, a právě to je i námětem zpěvu Hésiodova *Zrození bohů*. Jedna epikurejská sentence, připisovaná Epikúrovu žákovi Métrodórovovi, nabádá: „Pamatuj, že ač ses narodil jako smrtelník a tvůj život jednou skončí, povznesl ses díky vědě o přírodě až k nekonečnu v prostoru i v čase a užel jsi vše, co je, co bylo a co bude.“⁴³ Už před epikurejci prohlásil Platón, že duše, která se povznese ke kontemplaci veškerého běhu času a veškeré jsoucnosti, nepovažuje již smrt za hodnou strachu.⁴⁴

Sofia může ale označovat i jistou obratnost při jednání s druhými, obratnost, která může hraničit až se lstivostí a přetvářkou. Například v souboru mravních naučení básníka Theognida ze 6. století př. n. l., adresovaných Kyrnovi, které představují jakousi rukověť aristokratické výchovy, nacházíme následující radu:⁴⁵

*Obratně chování své ty přizpůsob každému z přátel:
jakou kdo povahu má, s takovou vždycky se sluč.
Teď takovým právě se jev a jindy zas barvu měň jinak:
chytrost a důvtip (sofié) je víc, nežli je sama zdatnost (areté).*

Vidíme tedy, že pojem *sofia* v sobě zahrnuje bohatou škálu různých významů. Setkáváme se s nimi ve zprvu lidových a později historických tradicích a pověstech o takzvaných „sedmi mudrcích“,⁴⁶ jejichž stopy nalézáme u některých básníků už v 6. století

⁴² Hésiodos, *Zrození bohů*, 37 [překl. J. Nováková, cit. překl., s. 44].

⁴³ Srov. Épicure, *Lettres, maximes, sentences*, překl. a kom. J.-F. Balaudé, Paris 1994, s. 210 (§ 10).

⁴⁴ Platón, *Ústava*, 486a.

⁴⁵ Theognis, *Elegie*, 1072 a dále 213 [překl. R. Mertlík, in: *Nejstarší řecká lyrika*, Praha 1981, s. 148; upraveno].

⁴⁶ B. Snell, *Leben und Meinungen der Sieben Weisen*, München 1952.

a později u Hérodota a u Platóna. Thalés z Milétu (konec 7. stol. – 6. stol. př. n. l.) vládl především znalostmi, které bychom mohli nazvat vědeckými, například dokázal předpovědět zatmění slunce 28. května 585 anebo prohlášoval, že země spočívá na vodě; ale i znalostmi technickými, tradovalo se o něm třeba, že dokázal obrátit směr toku řeky; a konečně prokázal i jasnozřivost politickou, když vybídl iónské Řeky, aby se zachránili tím, že utvoří společný svaz. U Pittaka z Mytilény (7. stol.) je nám známa pouze jeho politická činnost. Solón z Athén (7.–6. stol.) se rovněž, jak už jsme viděli, vyznamenal jako politik a zákonodárce, jehož záslužné reformy zůstaly po dlouhou dobu ve všeobecném povědomí, ale také jako básník, který ve svých verších vyjádřil vlastní mravní a politické ideály. Cheilón ze Sparty, Periandros z Korinthu a Bias z Priény (všichni tři žili na počátku 6. stol.) byli rovněž významní svými politickými kroky – proslavili se buďto zákony, které vydali, anebo svou řečnickou či soudní aktivitou. O Kleobúlovi z Lindu jsou naše znalosti zcela sporé – víme jen, že mu bylo připisováno několik básní. Tradice přičítala těmto sedmi mudrcům autorství aforismů a naučení, „stručných pamětihodných výroků“, jak je nazývá Platón,⁴⁷ které prý vyslovili, když se shromáždili v Delfách a chystali se obětovat Apollónovi v jeho chrámu prvotiny ze své moudrosti. Tehdy mu prý jako votivní dary věnovali nápisy, které zná celý svět: „Poznej sebe sama“, „Ničeho příliš“. Soupis těchto a dalších výroků a naučení byl vyryt do kamene poblíž delfského chrámu a po celém řeckém světě se rozšířil zvyk vystavovat podobné nápisy na veřejném místě, aby je měli kolemjdoucí stále na očích. V roce 1966 tak byly v Aj Chanúm nedaleko afghánských hranic během vykopávek v jednom z měst starověkého baktrijského království nalezeny pozůstatky stély, která původně nesla, jak dokázal Louis Robert, soupis všech čtyřiceti delfských výroků. Nechal je tam ve 3. století n. l. vyrýt Aristotelův žák Klearchos.⁴⁸ Je z toho zřejmé, jaký význam řecký národ přikládal mravní výchově.⁴⁹

⁴⁷ Platón, *Prótagoras*, 343a–b [překl. F. Novotný, Praha 1992, s. 53].

⁴⁸ L. Robert, „De Delphes à l'Oxus. Inscriptions grecques nouvelles de la Bactriane“, *Académie des inscriptions et belles-lettres, Comptes rendus*, 1968, s. 416–457.

⁴⁹ Viz I. Hadot, „The Spiritual Guide“, s. 441–444.

Počínaje 6. stoletím se spolu s rozmachem „exaktních“ věd, lékařství, aritmetiky, geometrie a astronomie, rozšiřuje pojem *sofia* o další rozměr. Už neoznačuje jen „znalce“ (*sofoi*) v oblasti umění či politiky, nýbrž i odborníky na poli přírodních věd. Zároveň se počínaje Thalétem z Milétu začínají postupně rozvíjet úvahy týkající se sféry, jíž Řekové říkali *fysis* a která zahrnovala fenomén zrodu a růstu živočichů, člověka, ale také celého kosmu, přičemž tyto reflexe často úzce souvisely s etickými úvahami, což platí například u Hérakleita a zejména pak u Démokrita.

Také sofisté získali své jméno právě podle svého záměru vyučovat mladé lidi *sofia*: „Mým uměním je *sofia*,“⁵⁰ praví Thrasymachův epitaf. Pro sofisty znamená *sofia* na prvním místě praktickou zručnost v politickém životě, zahrnuje však v sobě současně všechny ostatní významové odstíny, které jsme už zmínili, především pak vědecké vzdělání, přinejmenším nakolik tvoří součást vzdělání všeobecného.

⁵⁰ Thrasymachos, A 8, Dumont, s. 1072.

Chronologie

Znak ± udává, že datování je pouze přibližné. Často se objevuje u filosofů, kde značí přibližnou dobu jejich vyučování a působení. Zpravidla jsem zvolil rok, kdy filosof dosáhl věku zvaného v antice *akmé*, tedy dospělosti či vrcholu své činnosti a věhlasu.

Cenné biografické a bibliografické údaje o jednotlivých filosofoch jsou shromážděny v publikaci R. Gouleta, *Dictionnaire des philosophes antiques*, I, Abammon–Axiothea; II, *Babélyca–Dyscolius*, Paris 1994.

PŘED NAŠÍM LETOPOČTEM

- 850–750 Sepsány homérské eposy.
- 700 ? HÉSIODOS.
- 650 ± ? Cesta ARISTEY Z PROKONNĚSU do střední Asie a vznik jeho básně *Arimaspea*.
- 640 ± EPIMENIDÉS vykonává v Athénách smírčí oběť.
- 600–550 V maloasijských řeckých koloniích se objevují první řečtí myslitelé: THALÉS Z MILÉTU, který předpověděl zatmění slunce 28. května 585, ANAXIMANDROS, ANAXIMENÉS.
- 600 ± Historické a současně legendární postavy tzv. SEDMI MUDRCŮ: SOLÓN, PITTAKOS Z MYTILÉNY, CHILÓN ZE SPARTY, BIAS Z PRIÉNY, PERIANDROS Z KORINTHU, KLEOBÚLOS Z LINDU.
- 594 ± SOLÓN, athénský státník a básník, později řazen mezi Sedm mudrců.
- 560 ± ABARIS, postava spojovaná v pythagorejské a platónské tradici s Pythagorou.
- 540 ± ? XENOFANÉS Z KOLOFÓNU odešel z řecké maloasijské kolonie Kolofón a usadil se v jihoitalské kolonii Elea.
- 540 ± ? THEOGNIS, elegický básník: aristokratická etika.
- 532 ± PYTHAGORAS. Pocházel z ostrova Samos, odkud odešel žít do jihoitalské kolonie Krotónu a nakonec se usadil v Metapontu.

- Tvrdilo se, že Pythagoras byl převtělením legendární postavy filosofa HERMOTIMA Z KLAZOMEN.
- 504 ± HÉRAKLEITOS Z EFESU, řecké kolonie v Malé Asii.
- 500 ± Se svým učením vystupují BUDDHA a KONFUCIUS.
- 490–429 Narození a úmrtí athénského státníka Perikla.
- 470 ± ANAXAGORAS Z KLAZOMEN.
- 460 ± EMPEDOKLÉS Z AKRAGANTU.
- od 450 ± PARMENIDÉS Z ELEJE, ZÉNÓN Z ELEJE, MÉLISSOS ZE SAMU.
- od 450 ± Vzestup sofistického hnutí: PRÓTAGORAS, GORGIAS, PRODIKOS, HIPPIAS, THRASYMACHOS, ANTIFÓN, KRITIAS.
- 450 ± Historik HÉRODOTOS.
- 440 ± DÉMOKRITOS z Abdér.
- 435 ± V Athénách vyučuje SÓKRATÉS.
- 432 ANAXAGORAS obžalován v Athénách z bezbožnosti a odsouzen k vyhnanství.
- 432/431 Bitva u Poteidaie, jíž se zúčastní také SÓKRATÉS.
- 431–416 ALKIBIADÉS, athénský politik a žák Sókratův.
- 430 ± Sepsání Thúkydidových *Dějín peloponnéské války*.
- 423 ± Uváděna Aristofanova komedia *Oblaka*, v níž je zesměšňováno SÓKRATOVO učení.
- 399 SÓKRATÉS obžalován z bezbožnosti a odsouzen k smrti.
- 399 ± ? ANTISTHENÉS, ARISTIPPOS Z KYRÉNY, EUKLEIDÉS Z MEGARY, žáci Sókratovi, zakládají vlastní školy.
- 390 ± ISOKRATÉS otevírá v Athénách vlastní školu, kde vyučuje „filosofii“ chápanou jako obecné vzdělání.
- 389–388 První PLATÓNOVA cesta do jižní Itálie a na Sicílii. Setkání s DIÓNEM ZE SYRAKÚS.
- 388/387 PLATÓN zakládá vlastní školu v athénském gymnasiu zvaném Akademie. Nejdůležitější představitelé Akademie: EUFOXOS, HÉRAKLEIDÉS, XENOKRATÉS, SPEUSIPPOS, ARISTOTELÉS, THEAITÉTOS, a dvě ženy: AXIOTHEA a LASTHENEIA.
- 370–301 ČUANG-c', čínský filosof, který se prohlašuje za svého učitele LAO-c'.
- 367–365 EUFOXOS Z KNIDU zastupuje Platóna v čele Akademie během jeho druhé cesty do Syrakús na dvůr Dionýsia II. Syrakúského.
- 361–360 HÉRAKLEIDÉS PONTSKÝ zastupuje Platóna v čele Akademie během jeho třetí cesty na Sicílii.
- po 360 ± DIOGENÉS ZE SINÓPY, kynik, žák ANTISTHENŮV.
- 360 ± ? AISCHYNÉS ZE SFETTU, žák Sókratův, vyučuje v Athénách a píše dialogy, v nichž vystupuje Sókratés.

- 350 ± ? XENOFÓN, žák Sókratův, píše své *Vzpomínky na Sókrata*.
 349/348 Smrt PLATÓNNOVA. V čele školy jej střídá SPEUSIPPOS.
 339/338 Volba XÉNOKRATA, následníka Speusippova, scholarchou Akademie.

Helénistické období

- 336 Nástup ALEXANDRA VELIKÉHO, makedonského krále, na trůn.
 335 ARISTOTELÉS zakládá v Athénách vlastní školu. Významní představitelé peripatetické školy: THEOFRASTOS, ARISTOXENOS, DIKAIARCHOS, KLEARCHOS (nalezeny byly epigrafické památky dokládající Klearchovu cestu do řeckého města, které stálo na místě nynějšího Aj Chanum v Afghánistánu).
 334 Alexandrova výprava do Persie a Indie. Zúčastní se jí také ANAXARCHOS Z ABDÉR, žák Démokritův, dále PYRRHÓN a ONÉSIKRITOS.
 po 328 ± První generace žáků Diogena ze Sinópy: MONIMOS, ONÉSIKRITOS, KRATÉS, HIPPARCHIA, MÉTROKLÉS, MENIPPOS, MENEDÉMOS.
 326–323 Indický mudrc KALANOS se setkává s Řeky během Alexandrova pobytu ve městě Taxila, krátce před smrtí Alexandra Velikého spáchá sebevraždu.
 323 Alexandrova smrt v Babylónii. Následuje období nepokojů a válek, provázejících vznik helénistických monarchií.
 322 ± Umírá ARISTOTELÉS. Jeho nástupcem se stává THEOFRASTOS.
 321 MENANDROS, básník a pisatel komedií, pravděpodobně ovlivněný Epikúrem.
 320 ± Filosofické působení PYRRHÓNA Z ÉLIDY. Jeho žáky jsou FILÓN ATHÉNSKÝ a TIMÓN ATHÉNSKÝ.
 312 Smrt Xenokratova. V čele Akademie ho střídá POLEMÓN.
 306 V Athénách zakládá svou školu EPIKÚROS. Jeho prvními žáky jsou: HÉRODOTOS, PYTHOKLÉS, HERMARCHOS, MÉTRODÓROS, POLYAINOS, LEONTEUS Z LAMPSAKU, THEMISTA, LEONTION, KOLÓTÉS, APOLLÓNIDÉS. Přítel: IDOMENEUS.
 301 ± ZÉNÓN Z KITIA zakládá „stoickou“ školu v Athénách. Jeho prvními žáky jsou: PERSEUS, ARISTÓN Z CHIU, KLEANTHÉS Z ASSU.
 300 ± EUKLEIDÉS (Z ALEXANDRIE) sepisuje své *Základy*.
 300 ± KRANTÓR scholarchou Akademie.
 295 ± PTOLEMAIOS I. zakládá v Alexandrii středisko vědeckého bádání nazvané Músaion, spjaté s postavou aristotelika DÉMÉTRIA FALÉRSKÉHO, kde na sklonku 3. století vyučuje například ARISTARCHOS ZE SAMU či lékař HÉROFILOS.

- 287/286 Theofrasta střídá v čele peripatetické školy STRATÓN Z LAMPSAKU.
- 283–239 Makedonský král ANTIGONOS GONATAS příznivě nakloněn filosofům, zvláště stoikům (KLEANTHÉS).
- 276–241 ARKESILAOS, scholarcha Akademie, dává škole „kritickou“ orientaci.
- 268 ± STRATÓNA Z LAMPSAKU střídá v čele peripatetické školy LYKÓN.
- 262 ± Po Zénónově smrti vede stoickou školu KLEANTHÉS.
- 235 ± Stoik SFAIROS, žák Zénónův a Kleanthův, rádce spartského krále Kleomena III. a pravděpodobně také jeho předchůdce Agida IV., vede zmiňované vládce k sociálním reformám.
- 230 ± Po Kleanthově smrti stane v čele stoické školy CHRYSIPPOS.
- 212 Při obléhání Syrakús je římskými vojáky zabit astronom, matematik a vynálezce ARCHIMÉDÉS ZE SYRAKÚS.
- 164 ± Scholarchou Akademie se stává KARNEADÉS.
- 155 Athénané vysílají do Říma poselstvo požadující, aby byla jejich městu odpuštěna tvrdá pokuta na ně uvalená. Poselstvo tvoří tři filosofové: akademik KARNEADÉS, aristotelik KRITOLAOS a stoik DIOGENÉS ZE SELEUKEIE.
- 150 ± ANTIPATROS Z TARSU v čele stoické školy.
- 149–146 Řím dobývá Makedonii a Řecko.
- 144 ± Stoik PANAITIOS přijat do kruhu rodiny Sicipionů. V roce 129 pak vystřídá v čele stoické školy Antipatra.
- 133 ± Stoik BLOSSIUS, žák Antipatrův, podnítl v Římě reformy Tiberia Graccha a zřejmě také v Pergamu vzpouru Aristonikovu, jehož záměrem bylo propustit všechny otroky na svobodu a nastolit rovnost všech občanů.
- 110 ± V Akademii vyučují FILÓN Z LARISSY a CHARMIDAS.
- 106–43 CICERO, římský politik, jehož filosofická pojednání jsou převážně inspirována soudobou Akademií (Karneadés, Filón z Larissy, Charmadas, Antiochos z Askalónu).
- 99 ± QUINTUS MUCIUS SCÆVOLA PONTIFEX, RUTULIUS RUFUS, římsští politici a stoičtí filosofové.
- 97–55 LUCRETIUS, epikurejec a autor básně *De rerum natura* (*O přírodě*).
- 95–46 CATO MLADŠÍ, římský politik a stoický filosof.
- 86 Dobytí Athén Římany, Sullovo vojsko plení město.
- 79 ± ANTIOCHOS Z ASKALÓNU otevírá v Athénách svou vlastní školu; staví se proti „kritickému“ postoji, který v Akademii převládal od Arkesilaa až do dob Filóna z Larissy.
- 60 ± Různé projevy obrody pythagoreismu.

- 50 ± ? APOLLOFANÉS Z PERGAMU, epikurejský filosof.
 50 ± FILODÉMOS Z GADAR, epikurejský filosof a přítel Calurnia Pisona, nevlastního otce Julia Caesara. Celá řada jeho spisů byla objevena na papýrech, objevených ve městě Herculaneum.
- 49 ± DIODÓROS SICILSKÝ, historik.
 44 Zavraždění Julia Caesara.
 43 JUNIUS BRUTUS, římský politik a jeden z vrahů Caesarových, se v Athénách účastní výuky platonika THEOMNÉSTA (poslední z filosofů vyučujících v Athénách, který byl ještě označován za filosofa „akademického“, rozumějme „kritického“). Školy založené Platónem, Aristotelem a Zénónem zanikají během posledních let římské republiky. Přetrvá jen instituce založená Epikúrem. V Athénách i v dalších městech se postupně otevírají nové školy, které se hlásí k dědictví nauky Platónovy, Aristotelovy či Zénónovy.
- 35 ± EUDÓROS Z ALEXANDRIE, platónský filosof.
 30 Bitva u Actia; smrt Kléopatry, poslední královny egyptské. Konec helénistického období.
- 30 ? Na popud DIOGENA Z OINOANDY vztyčen v jeho rodném městě epikurejský nápis (někteří badatelé jej datují až do 2. stol. n. l.).
- 7 ± AMYNIAS ZE SAMU, epikurejský filosof.

NAŠEHO LETOPOČTU

Období římského císařství

- 27 Octavius získává od Senátu římské impérium a přízvisko Augustus. Konec římské republiky a počátek císařství. V tomto období zažívá rozkvět latinská literatura: Horatius, Ovidius. Působí AREIOS DIDYMOS, Augustův poradce a autor doxografické příručky o „dogmatech“, tedy názorech různých filosofických škol. SEXTIUS a jeho syn stejného jména, římstí filosofové ovlivnění stoicismem a pythagoreismem, mají velký vliv na myšlení Senekovo.
- 29/30 Ukřižování JEŽÍŠE NAZARETSKÉHO v Jeruzalémě.
 40 ± FILÓN ALEXANDRIJSKÝ, platonik a jeden z nejdůležitějších představitelů helénistického judaismu. Jeho dílo bude mít později významný vliv na křesťanskou „filosofii“.

- 48–65 SENECA, stoický filosof, vychovatel a později rádce císaře Neronu. Po roce 62 se věnuje už výhradně jen filosofii. V roce 65 jej císař přiměje k sebevraždě.
- 60 V Athénách vyučuje platonik AMMÓNIOS. Mezi jeho posluchači je i PLÚTARCHOS Z CHAIRÓNEIE.
- 93–94 Císař Domitianus vyhání z Říma všechny filosofy. Jeden z exulantů, stoik EPIKTÉTOS, jehož učitelem byl MUSONIUS RUFUS, zakládá školu v Nikopoli na řeckém pobřeží Jaderského moře.
- 96 Císař Nerva nastupuje na římský trůn.
- 100 ± PLÚTARCHOS Z CHAIRÓNEIE, platonik „kritického“ zaměření.
- 120 ± Počátek literárních aktivit křesťanských apologetů, především JUSTINA, ATHÉNAGORY a THEOFILA Z ANTIOCHIE, kteří představují křesťanství jako filosofii.
- 129–200 GALÉNOS Z PERGAMU, lékař a filosof.
- 133 ± V Alexandrii vyučuje „první historicky doložený“ gnostik BASILEIDÉS.
- 140 Gnostik Valentinos vyučuje v Římě za vlády císaře Antonina Pia.
- 140 ± FAVORINUS Z ARELATY, platonik „kritického“ směru.
- 146 Platonik LÚKIOS KALBÉNOS TAUROS vyučuje v Athénách. Jeho žákem je AULUS GELLIUS.
- 147 ± KLAUDIOS PTOLEMAIOS, astronom, matematik a geograf.
- 150 ± APULEIUS Z MADAURY, platonik.
- 150 ± ? NÚMENIOS a KRONIOS, platonikové.
- 150 ± ? Platonik ALKINOOS, autor přehledu platónské filosofie (*Didaskalikos*).
- 150 ± ? ALBINOS ZE SMYRNY, platonik a autor *Uvedení do Platónových dialogů*.
- 155 ± MAXIMOS Z TYRU, řečník a platónský filosof.
- 160 ± LÚKIANOS, satirik ovlivněný kynismem.
- 161–180 Vláda císaře MARKA AURELIA, stoika silně ovlivněného Epiktétem.
- 176 Marcus Aurelius zakládá v Athénách čtyři katedry filosofie pro čtyři hlavní filosofické sekty: platónskou, aristotelskou, stoickou a epikurejskou, financované z císařské pokladny.
- 176 ± ATTIKOS, platónský filosof, vyučuje v Athénách na katedře založené Markem Aureliem.
- 177 ± AULUS GELLIUS sepisuje své *Attické noci*.
- 177 ± KELSOS, platónský filosof polemizující s křesťanstvím.

- od 180 Alexandrie a palestinská Kaisareia se stávají centry výuky křesťanské „filosofie“: PANTAINOS, KLÉMENT ALEXANDRIJSKÝ, ÓRIGENÉS, ŘEHOŘ DIVOTVŮRCE, EUSEBIOS Z KAISAREIE.
- 190 ± SEXTOS EMPEIRIKOS, lékař a skeptický filosof, jehož zásluhou jsou nám známy argumenty starších stoiků AINÉSIDÉMA (polovina 1. stol. př. n. l.) a AGRIPPY (nejisté datování).
- 198 ± ALEXANDROS Z AFRODISIADY vyučuje v Athénách (?) aristotelskou filosofii a publikuje množství komentářů k Aristotelovým dílům.
- 200 ± DIOGENÉS LAERTIOS, autor díla nazvaného *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*.
- 244–270 PLÓTINOS, žák AMMÓNIA SAKKY, zakládá v Římě platónskou (= novoplatónskou) školu. Mezi jeho žáky patří PORFYRIOS, AMELIOS, CASTRICIUS, ROGATIANUS. V některých jeho spisech nalézáme polemiku s gnostiky.
- 300 ± Počátky křesťanského mnišství. SVATÝ ANTONÍN odchází do pouště. Jeho život popíše v roce 356 ATHANASIOS Z ALEXANDRIE.

Křesťanské císařství

- 312–313 Císař KONSTANTIN se obrací na křesťanství a v milánském ediktu vyhláší toleranci křesťanskému kultu.
- 313 ± JAMBlichOS zakládá platónskou (= novoplatónskou) školu v Sýrii, pravděpodobně v Apameji. Výrazně ovlivnil pozdější novoplatonismus svým důrazem na pythagorejskou tradici a na theúrgické praktiky. Napsal řadu komentářů k dílům Platónovým a Aristotelovým. Jeho žáky byli vedle dalších také AIDESIOS Z KAPPADOKIE a THEODÓROS Z ASIDAIE.
- 361–363 Vláda císaře JULIANA APOSTATY, novoplatónského filosofa a žáka MAXIMA Z EFESU (v Jamblichově tradici), která dává prostor protikřesťanské reakci inspirované novoplatonismem.
- od 360 ± Rozkvět „učeního mnišství“: BASILEIOS VELIKÝ, ŘEHOŘ NAZIÁNSKÝ, ŘEHOŘ NYSSKÝ, EUAGRIOS PONTSKÝ.
- od 375 ± PLÚTARCHOS Z ATHÉN: vznik platónské (= novoplatónské) školy v Athénách.
- 386–430 Literární činnost SVATÉHO AUGUSTINA.
- od 400 Rozkvět novoplatónského učení v Athénách a v Alexandrii (soukromé školy): SYRIANOS, PROKLOS, DAMASKIOS, HIEROKLÉS, HERMEIAS, AMMÓNIOS, SIMPLIKIOS, OLYMPIODÓROS. Mezi novoplatoniky vyučujícími v 5. a 6. století v Athénách a těmi, kteří tak jako HIEROKLÉS, HERMEIAS, AMMÓNIOS či OLYMPIODÓROS

působí v Alexandrii, nepozorujeme žádné významné rozdíly v nauce. Vzniká množství komentářů k dílům Platónovým a Aristotelovým, jejichž autory jsou Syrianos, Proklos, Hermias, Ammónios, Olympiodóros, Filoponos a Simplikios. Novoplatonismus je poslední baštou vzdoru proti křesťanství.

- 529 Císař Justinianus zakazuje pohanům vyučovat. Novoplatónští filosofové Damaskios, Simplikios a Priskianos opouštějí Athény a nacházejí útočiště v Persii. Po mírové smlouvě uzavřené mezi Justinianem a perským králem Husravem se usazují ve městě Karrhy, které patří pod byzantskou správu, avšak s perským vlivem, a dále zde vyučují.
- 529 ± Novoplatonik IÓANNÉS FILOPONOS se obrací ke křesťanství, patrně kvůli Justinianově zákazu šíření pohanského učení.
- 540 ± DOROTHEOS Z GAZY, mnišský autor.

Rejstřík

- Abaris 205n
Abensour, Miguel 283
Abraham 278
Afrodita 57
Agathón 41, 54–58
Agidés 109
Agrippa 162
Achilleus 44
Aidesios 239
Ainesidémós 162
Aischynés 44
Alberich z Remeše 285
Alcuin z Yorku 280
Alexandr Veliký 106,
111n, 126
Alexandr z Afrosiady 119n, 166, 181
Alkibiadés 44–46, 51,
55, 58, 62, 169
Alkinos 170
Amelius 260
Ammónios Sakkas 166
Anaxagoras 26, 108,
115, 296
Anaxarchos 111n, 127
Anaximandros 23
Anaximenés 23
Antifón 27, 208
Antigonos Gonatas
115n
Antiochos z Askalónu
165
Antipatros z Tarsu 238
Antisthenés 37, 71, 123
Antonín, svatý 265n
Apollonidés 238
Apollón 35, 40
Appellés 161n
Apuleius 170
Archimédés ze Syrakús
108
Aristarchos ze Samu
108, 157
Aristeas z Prokonnesu
205n
Aristippos z Kyrény
38, 71, 243
Aristodémós 54
Aristofanés 55n, 58
Aristón z Chiu 116, 155
Aristotelés 12–14, 16,
23, 27, 35, 40, 70, 73,
75–78, 91–105, 107n,
110, 112–114, 117,
119n, 131, 157, 166,
169n, 172, 174, 176n,
181–184, 188n, 194n,
198, 216, 218, 231,
234, 236, 240, 243–
245, 249–251, 255,
262, 280n, 285–288,
299
Aristoxenos 92
Arkesilaos 120, 158–
160, 168, 232
Arrianos 174, 238
Athanasios z Alexan-
drie 263–265
Athéna 32
Aubryová, Gwenaëlle
19
Augustin, svatý 273n,
279
Augustus 106, 222
Aulus Gellius 174
Axiothea z Fliúntu 74,
86
Babut, Daniel 56
Bahník, V. 12
Basileios Veliký 263,
266, 271
Bergson, Henry 13, 295
Bias 35
Blossius 109
Bodéus, Richard 92,
102, 105
Boethius 280, 285
Bolton, James D. P. 205
Bouveresse, Jacques
255, 284
Brasidas 44
Bréhieri, Émil 255
Brisson, Luc 79
Bugauld, Guy 303
Butor, Michel 287
Caesar 193
Carlierová, Jeannie 19
Castricius 176
Cato mladší 193, 247
Cicero 40, 110, 119n,
141, 159–161, 207,
229, 232, 238
Crassus 168
Černý, V. 12
Čuang-c' 127, 304
Damaskios 188n
Dante Alighieri 286

- Démétrios Falérský 108
 Démokritos 36, 111, 135, 208
 Descartes, René 13, 287–289, 294, 297
 Diano, Carlo 130, 132, 136, 219
 Didymus, Areius 170
 Dikaiarchos 73, 92
 Diodóros Sicilský 207
 Diogenés Laertios 267
 Diogenés z Babylónie 238
 Diogenés 117, 123n, 126, 129, 201, 286, 291
 Dión ze Syrakús 80, 236
 Diotima 56n, 59n, 69, 84
 Dodds, Eric R. 202, 204n
 Domański, Juliusz 19, 277, 286
 Dorotheos z Gazy 264n, 267, 275
 Droit, Roger-Pol 303
 Düring, Ingemar 96
- Eckhart, mistr 286
 Eliade, Mircea 202, 204
 Empedoklés 23, 41, 85, 103, 176, 200n, 206
 Epiktétos 12, 110, 143, 148n, 152, 169, 172, 174, 194, 199, 222–224, 238, 241, 267n, 286
 Epikúros 11, 13, 34, 70, 113n, 121, 129–131, 134n, 138–142, 169, 172, 195, 209, 216–219, 230–232, 237n, 245, 247n, 251, 267, 291, 296
 Epimenidés 205
- Erasmus Rotterdamský 19, 286, 297
 Eratosthenés 127
 Éros 55–62, 69, 80, 126
 Eryximachos 56
 Euagrios Pontský 263, 268–270, 272n
 Eudamidas 247
 Eudoxos z Knidu 75, 78
 Euforbos 206
 Eukleidés z Megar 38, 71, 75
 Euripidés 29
- Faidros 56, 169
 Favorinus 160
 Fichte, Johann Gottlieb 13
 Filodémos 140, 237n
 Filón Alexandrijský 152, 154, 181, 259, 264, 278n
 Filón z Athén 129
 Filón z Larissy 159
 Foucault, Michel 19, 287
 Friedmann, George 301, 306
 Frischer, Bernard 251
- Galénos 222, 224
 Gernet, Jacques 303
 Gernet, Louis 200
 Gilson, Étienne 282, 297
 Glaukón 80
 Glaukos 212
 Goethe, Johann Wolfgang 302, 304
 Goldschmidt, Victor 87, 146
 Gorgias 26n, 31
 Gracchus 109
 Groethuysen, Bernhard 252
- Hadotová, Ilsetraut 19, 121, 235n
 Hagar 278
 Hamayonová, Roberte 19, 203, 205
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 13, 52, 283n
 Hérakleidés z Pontu 75, 205
 Hérakleitos 29, 36, 41, 98n, 147, 245, 259n, 263
 Héraklés 40
 Hermachos 70
 Hermotimos z Klazomen 205
 Hérodotos 29n, 35
 Hérofilos 108
 Hésiodos 33n, 171, 240
 Hestie 99
 Hieroklés 206n, 223
 Hipparchia 124
 Hippias 45n
 Hoffmann, Ernst 142
 Hölderlin, Friedrich 55
 Homér 30, 32, 44, 240
 Horatius 110, 199, 217, 219, 246
 Hulin, Michel 253, 255n, 303n
- Chairefón 39
 Charitky 236
 Charmidés 168
 Cheilón 35
 Chenu, Marie-Dominique 170, 280
 Chrysippos 110, 116, 143, 149, 152n, 167, 169n, 172, 234
- Iamblichos 167, 175, 188–190, 222
 Idomeneus 114, 141

- Isokratés 31, 64n, 71
 Iunius Rusticus 235, 238

 James, William 295
 Jan Evangelista 260
 Jan Křtitel 286
 Jaspers, Karl 302
 Ježíš Kristus 37, 61, 259–261, 264, 271n, 274, 279, 286
 Joly, Henry 203n
 Justin Mučedník 262

 Kalan 111
 Kant, Immanuel 11, 50, 64, 100, 223, 254, 281, 289–294, 297n, 306
 Karneadés 160n, 168, 232
 Kelsos 171
 Kierkegaard, Søren 44, 61, 290
 Kleanthés 70, 116, 148, 199
 Klearchos 35
 Klément Alexandrijský 261, 263, 268, 273, 279
 Kleobúlos 35
 Kleomenos 109
 Kleopatra 106
 Koubová, V. 11
 Krantór 168
 Kratés 124
 Kritón 82
 Kroisos 29n
 Kuthan, R. 12
 Kyrnos 34

 Labarrière, Pierre-Jean 283
 Lasthanéia 74
 Leclercq, Jean 262
 Leibniz, Gottfried Wilhelm 13, 297

 Leontea z Lampsaku 142
 Leontion 142
 Lie 127
 Lucilius 215
 Lucretius 110, 129, 134, 136, 229, 241, 253
 Lúkianos 229, 254
 Lykón 114
 Lynch, J. P. 74
 Lysimachos 42
 Lysios 169

 Macrobius 280
 Malebranche 13, 297
 Marcel, Gabriel 297
 Marcus Aurelius 109, 143, 146, 152n, 166n, 193, 197, 212, 214, 223, 234n, 238, 241n, 307
 Marsyos 45
 Martianus Capella 280
 Menandros 115, 232
 Menelaos 206
 Ménippos 229n
 Merleau-Ponty, Maurice 51n, 295, 301
 Métrodóros 34, 70, 238
 Metroklés 201
 Meuli, Karl 202
 Mittelstrass, Jürgen 78
 Mnáseos 116
 Mnémosyné 33
 Mojžíš 279
 de Montaigne, Michel Eyquem 11n, 286, 294, 299, 302
 Musonius Rufus 143, 209n, 238
 Múzy 32–34, 74, 114, 171

 Naddaf, Gérard 24
 Nestór 44

 Nietzsche, Friedrich 11, 55, 64, 251, 274, 295, 302, 304
 Níkias 42, 46

 Onésikritos 111
 Orfeus 171
 Órigenés 261, 263, 273, 278n
 Ovidius Naso, Publius 229

 Panthoos 206
 Parain, Brice 82
 Parmenidés 23, 26, 29, 41, 85, 233
 Pascal, Blaise 12, 62
 Pausanios 56
 Penie 57n
 Periandros 35
 Periklés 29n, 44
 Persaios 115
 Petrarca 12, 19, 286, 297
 Pindaros 196, 225
 Pittakos z Mytilény 35
 Platón 11–13, 16, 18, 23–25, 27, 34n, 37–39, 42, 44n, 49, 54, 56, 59, 61, 63, 65, 69–81, 83–94, 99, 101, 102, 104n, 107n, 110, 113n, 117, 119, 126, 131, 140, 142, 144, 158n, 167–174, 177n, 180–182, 188n, 194n, 205, 207, 211n, 220n, 225, 228, 230n, 236, 240, 242–245, 247n, 250n, 254n, 261n, 269, 274, 278, 280, 291n, 299, 305, 307
 Plótinos 11–13, 16, 62, 166, 169n, 173n, 176, 178n, 182–189, 191, 193, 212, 234, 239, 247, 250n, 260, 279, 297, 299

- Plútarchos 53, 110,
160, 167, 172, 194,
196, 207, 239n, 272,
287
- Polemónos 115, 194
- Polyainos 70
- Porfyrios 166, 173–
175, 177–179, 184,
207, 222, 238n, 247,
269, 280, 287
- Poros 57n, 70
- Prodikos 26
- Proklos 167, 189n
- Prótagoras 26n
- Ptolemaiios 227
- Pyrrhón z Élidy 111n,
117, 126–129, 150,
162, 199, 234, 243n
- Pythagoras 23, 29,
71n, 171, 175n, 200,
206n, 229
- Pythokleios 238
- Rabbow, Paul 18, 80,
83, 236
- Renan, Ernest 228
- Robert, Louis 35, 107
- Robin, Léon 62, 70
- Rodier, Georges 146
- Rogatianus 178, 193
- Rousseau, Jean-
-Jacques 132, 290,
295
- Rutilius Rufus, Publius
193
- Řehoř Naziánský 263,
265, 268n
- Řehoř Nysský 263
- Saffrey, Henri-Domi-
-nique 191
- Sára 278
- Satyrové 44
- Scaevola Pontifex,
Quintus Mucius
193
- Scipio Aemilianus 229
- Scipio Africanus 229
- Seneca 12, 18, 70, 110,
143, 145, 148, 152,
194, 207–209, 218,
222, 229, 232n, 238,
241, 247, 253n, 287
- Serenus 241
- Sextius 222, 247, 253
- Sextos Empeirikos
117, 162
- Sfairos 109
- Shaftesbury 295
- Schaerer, René 82, 90
- Schelling 13
- Schopenhauer, Arthur
283
- Schwartz, J. 12
- Silénové 44, 62
- Simonová, Sylvia 19
- Simplikios 11, 173,
235, 241
- Sofoklés 29
- Sókratés 11, 15, 17,
37–64, 69–72, 74, 76,
79, 81n, 87n, 101,
115, 117n, 123, 126,
129, 140, 144, 158n,
197, 199, 202–205,
236, 242–244, 247n,
263, 268, 286, 290n,
296, 305
- Solère, Jean-Luc 303,
305
- Solón 29n, 32, 35
- Speusippos 74n, 78
- Spinoza 13, 220
- Stratón z Lampsaku
114, 157
- Suárez, Francisco
277n
- Sulla 110, 165
- Sulzer, Johann Georg
292
- Syrianos 167, 188
- Taurus 168n, 172, 174
- Thalés z Milétu 23,
35n, 83
- Theaitétos 75
- Themista 142
- Theofrastés 92, 114
- Theognidos 26, 34
- Theóros 142
- Thoreau 12
- Thrasymachos 36
- Thúkydídés 30
- Vernant, Jean-Paul
200n, 206
- Vigne, Érik 19
- Voelke, André-Jean
19, 161, 163
- Weil, É. 16
- Whitehead, Alfred
North 85
- Wittgenstein, Ludwig
16, 163, 219, 255, 284,
295, 298, 302, 304
- Xenofanés z Kolofónu
23, 29, 85
- Xenofón 37, 45, 51n,
54, 64, 236, 244
- Xenokratés 74n, 78,
113, 115, 236, 245,
247n
- Zénón z Kitia 11, 26,
70, 110n, 113, 115n,
143, 152n, 221, 237,
252, 291
- Zeus 34, 57, 224, 228
- Žilina, Miloslav 12

Pierre Hadot

Co je antická filosofie?

Z francouzského originálu
Qu'est-ce que la philosophie antique?,
vydaného nakladatelstvím Gallimard
roku 1995, přeložila Magdalena Křížová
Rejstřík zpracoval Dan Török
Obálku a grafickou úpravu
navrhl Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2017 jako svou 1598 publikaci
Odpovědný redaktor Martin Žemla
Vydání první. AA 16,80. Stran 328
Vytiskla tiskárna Finidr, spol. s r. o.
Doporučená cena 348 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-680-2